

Národní mýty: Rusko a Evropa

KOZAK, E., REPCZYŃSKI, P.-P.: Национальные мифы в литературе и культуре. Siedlce: Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny, 2017. 142 s. ISBN 978-83-64415-97-5.

Sousloví „národní mýty“ vyjadřuje ovšem přenesený význam mýtu jako něčeho ne zcela pravdivého, reálného, jako výmyslu nebo směsi faktu a fikce – na rozdíl od klasického chápání mýtu jako holistického nástroje poznání, komplexního obrazu světa, který jinak než novověká věda, často intuitivně nebo jinými nám neznámými cestami dospěl často k přesnějšimu chápání vesmírných sil a pozice člověka mezi nimi než novověká racionální kognice. Toto duální pojetí „mýtu“ lze ukázat na knihách dvou ruských literárních vědců 20. století – nordisty M. Steblina-Kamenského a J. M. Meletinského [STEBLIN-KAMENSKIJ 1976, MELETINSKIJ 1976]. Zatímco Steblin-Kamenskij nachází klasický mýtus v islandských ságách, Meletinskij – kromě tradičního chápání mýtu chápe mýtus i v přenesením, obrazném, významu, když píše např. o mýtu Franze Kafky, tedy o pověstech představujících dílo tohoto autora. Právě v tomto přeneseném významu se týká přítomná publikace, kterou sestavili pracovníci agilní univerzity v Siedlcích, ale současně se ukazuje, že tento přesah v sobě přece jen skrývá obrysy původního významu mýtu jako specifického kognitivního nástroje. Mýty – původně grafické, později orální a nakonec zapsané a transformované k nepoznání do různých literárních žánrů – jsou tu zkoumány hlavně – až na výjimky – na slovanském, hlavně ruském materiálu: Rusko se tu ocitá v konfrontaci s jinými kulturními prostředími, v podstatě ve známé opozici Rusko–Evropa. Ukazuje se však, že v obou kulturních entitách plní mýtus de facto podobné nebo stejné funkce, především tvarotvornou a ideologickou. Vasilij Senkevič ze Siedlc sleduje lingvistický aspekt spojení „legendární“ a „mytické“. Podle něho legenda – na rozdíl od mýtu – nepředpokládá autorskou reflexi, přijímá se jako realita – zatímco mýtus v přeneseném významu vytváří také iracionální koncepty.

Autor této recenze uvádí jako příklad mytizace/idolatrizace postavy otce a syna T. G. Masaryka a Jana Masaryka na pozadí současných výzkumů, zejména mladých badatelů. Natalie Sacré (Rennes) nachází v ruské literatuře 19. století (dodnes aktualizovaný) mýtus o lékaři jako spasiteli i vrahovi; Marija Meňšikovová z Nižního Novgorodu ukazuje na recepci mýtu v německé dramatičce 30.–70. let 19. století, v době zajímavých estetických posunů od romantismu k realismu a počínající moderně v struktuře dramatického artefaktu, Taťjana Šarypinová z téže univerzity zkoumá recepci mýtu o Atreidech v rakouské, americké a francouzské literatuře 20. století, přičemž doceneuje i klasická bádání ruské sovětské marristky a freudistky Olgy Frejdenbergové (nemluvě o jejím sepětí s cambridgeskými ritualisty a Ernstem Cassirerem aj.).

Fascinující je materiál společné stati Natalije Kovtunové a Vasiliny Stěpanovové o bájném městě Kitěži ve spojitosti s tvorbou Valentina Rasputina. Jen mě překvapuje, že tu nenašel místo román Vladimira Těndrjakova (1923–1984) Čisté vody Kitěže, k jehož českému překladu jsem kdysi psal doslov [TĚNDRJAKOV 1988, POSPÍŠIL 1988]. Ukazuje se, že „mýtus“ o Kitěži, tajemném městě, které zmizelo ve vodách jezera Světlojar (Nižněgorodská oblast), tvoří motivické podloží Rasputinovy tvorby i její přesahy. Georgij Prochorov (Kolomna) ve známém kázání Slovo o zákonu a milosrdenství/milosti metropolity Hilariona (Slovo o zakone i blagodati mitropolita Ilariona) našel východisko ruského konzervatismu 19. století (Dostojevského Deník spisovatele) v skeptickém vztahu k právnímu systému. Polské literatury se týká příspěvek Olgy Kovalčikové z Brestu (Bělorusko) na téma vzájemného vztahu náboženského a vlasteneckého komponentu v románu Tadeusze Nowaka Až budeš králem, až budeš katem (A jak królem, a jak katem będziesz, 1968). Podstatný názor přináší příspěvek Vladislava Kiričenka (Sankt-Petěrburg) o mýtu a cykličnosti času v románu Alaina Robbe-Grillet (1922–2008) Gumy (Les Gommès, 1953), představitele francouzského „nového románu“. Alexandr Ivanickij (Moskva) ukazuje na malířském díle Lucase Cranacha staršího (1472–1553) a mladšího (1515–1586) projevy německého extatického protestantismu směřujícího k italskému renesančnímu epikureismu (Pramen mládí, 1546). Oľga La(h)gutenková (Kyjev) ukazuje na národní mýtus Ukrajiny v první čtvrtině 20. století v období secese.

Problém sborníku tkví v tom, že je tu tematika mýtu značně rozostřená, disperzní, rozptýlená: každý autor jím myslí něco poněkud jiného, někdy se půdorys mýtu označuje za mytizaci, jindy se kloní k legendě, jinde jde o látku nebo motiv literární transformace a modifikace. Nicméně se ukázalo, že určité topoi/loci communes jsou obecně evropské, že tu klíčová byla antika a renesance, že mýtus má v novověku národní dimenzi a že mytické struktury často migrují, že mají tvarotvorné funkce a mění poetiku literárního artefaktu. Právě o poetologické funkce mýtu v přeneseném slova smyslu se však dovídáme v podstatě nejméně. Skladba sborníku, na níž se podílejí především východní Slované (ruský jazyk jako jazyk celého sborníku), i když zkoumali různé literatury včetně německé, francouzské a americké, ukazuje na komparativní záměr sestavovatelů i snaha ukázat slovanskou diverzifikaci, ale i zobecňující momenty vývoje slovanských literatur a kultur.

Ivo Pospíšil

Literatura:

- KOZAK, E., REPCZYŃSKI, P.-P. (2017) (eds): *Nacional'nyje mify v literature i kul'ture*. Siedlce.
- MELETINSKIJ, J. M. (1976): *Poetika mifa*. Moskva.

- MELETINSKIJ, J. M. (1989): *Poetika mýtu*. Praha.
POSPÍŠIL, I. (1988): *Odpůrce nehybnosti*. In: Čisté vody Kitěže. Praha, s. 135–142.
STEBLIN-KAMENSKIJ, M. (1976): *Mif*. Leningrad.
TĚNDRJAKOV, V. (1988): *Čisté vody Kitěže*. Praha.
TENDRJAČOV, V. (1986). *Čistyje vody Kiteža*. Moskva.

Poněkud opožděná recenze na důležitou knihu

ГУЛЕВИЧ, Е. В.: *Г. Джеймс и И. Тургенев: формы и этапы рецепции*. Гродно: Гродненский гос. Университет Янки Купалы, 2014. ISBN 978-985-515-722-0.

Mám k tomuto tématu úzký vztah, neboť v podstatě jím nebo širším kontextem jsem začínal svou dráhu v literární vědě [POSPÍŠIL 1973, 28–35]. Kniha vyšla s vročením 2014 na univerzitě v běloruském Grodně, kde působí několik vynikajících literárních vědců teoretického zaměření, mezi nimi odbornice na rétoriku a román, teoretička ekfráze a editorka ruského románu 18. století Tatjana Jevgeňjevna Avtuchovičová.

Přítomná kniha pokrývá celý cluster problémů, jež mají klíčový význam pro světovou, nejen ruskou nebo anglicky psanou literaturu. Ivan Turgeněv byl významný tím, že se jeho zásluhou povědomí o ruské literatuře na Západě rozšířilo (nejen Francie, ale i Německo, Itálie, také Anglie a USA – právě o tom jsme v naší komplexní juvenilii James Fenimore Cooper a Rusko, Ivan Sergejevič Turgeněv a Amerika psali). Turgeněv byl nepochybně součástí širšího proudu vztahů Ruska a USA, jež sahají k Radiševovi, Kateřině II. a děkabristům, jak o nich svého času inspirativně, s německou důkladností psal pozdější německý diplomat v Ruské federaci Dieter Boden, o jehož dílo jsme se tehdy opírali [BODEN 1968]. Byl to Turgeněv, jehož zásluhou se svět seznamoval s Puškinem (překlady Prospera Merimée, 1803–1870, z Puškina i samotného Turgeněva), Gogolem, méně s Turgeněvovým soupeřem a konkurentem Dostojevským, který tam proto pronikal o něco později. Někoho může šokovat, že známý zakladatel estopsychologie Émile Hennequin ve známé knize Spisovatelé ve Francii zdomácněl, již k nám roku 1896 přináší tehdejší mladý modernista F. X. Šalda, do své knihy zařadil hned tři Rusy – Lva Tolstého, Ivana Turgeněva a Fjodora Dostojevského.

Někdy nás totiž v západoevropské recepci ruské literatury překvapí takřka neskutečné věci, například německé Sebrané spisy F. V. Bulgarina z velmi rané doby [BULGARIN 1828],¹ jindy zase Sebrané spisy N. S. Leskova vydané v Mnichově (Ch. Beck, München 1923) v době, kdy pozapomenutého autora znovu – po moder-
nitech (interview ruské spisovatelky, kritičky a překladatelky Ljubov Gurevičové,

1 Viz naše studie [POSPÍŠIL 1988; POSPÍŠIL 1993; POSPÍŠIL 1998a; POSPÍŠIL 1993; POSPÍŠIL 2016a].